

TG-OM-80-6

III. SESJA NAUKOWA POLITECHNIKI GDAŃSKIEJ - 5-6 czerwca 1953 r.

..... Sekcja Architektury

mgr. inż. arch. Janusz Ciemakowski

KATEDRA HISTORII ARCHITEKTURY POLSKIEJ
przy Wydz. Architektury P.Gi.

HISTORYCZNA ARCHITEKTURA
GDAŃSKA W SZTYCHACH I OBRA-
ZACH "

/ Referat sekcji /

Celem niniejszej pracy jest jak najszersze spopularyzowanie prac grafików i mł. malarzy, odtwarzających w swych dziełach oglądaną przez nich architekturę Gdańska na przestrzeni ostatnich czterech wieków, oraz omówienie na podstawie chronologicznie zestawionych prac - rozwoju tej architektury.

ZASŁANIE WIA ISNIEJĄCEGO MATERIAŁU IKONOGRFICZNEGO. +/

Najwcześniejsze materiały ilustracyjne dotyczące Gdańska ukazały się w postaci widoków w połączeniu z planem miasta, oraz samodzielnych widoków ogólnych. Najstarszy z nich, widok wg. Braun i Hogenberga powstał około 1574 r.

Nieco później, w latach 1592-93, ukazał się widok przypisywany Antoniemu Müllerowi; podobny do niego, ale w technice malarskiej pojawia się na obzbie tegoż autora p.t. "Ukrzyżowanie", gdzie widok Gdańska występuje jako tło akcji.

Fragmenty miasta / główny ciąg uliczny i porzeże Motławy / stanowią tło dwu innych obrazów olejnych Müllera, pierwszy to słynny "Grosz Czyszczywy" / powstałych w 1601 - 1603 r.

Izaak v.d. Blocke na centralnym obrazie plafonu Sali Czernawnej Ratusza Głównego Miasta - pochodzącym z 1608 r. -

umieścił w jego części górnej widok ogólny miasta oglądany z Osi Brogi Królewskiej, w części centralnej u dołu - fragment Długiego Targu.

+/ w skrócie pomijam prace pojedyncze i mniej ważne, ograniczając się do prac znanych ogólnie oraz większych zbiorów.

Wzrost ogólny Gdańska z 1617 r. przypisywany jest Agiliuszowi Diekmannowi.+/ w podobnym ujęciu z Biskupiej Górki rysował wzrost Matthaeus Merian w roku 1640. W 1617 roku został wydany zbiór szkiców Agiliusza Diekmanna, składający się z rysunków w ilości 14. Datą ich powstania - 1625 - widnieje na pierwszym, c., z kolei podważa datę poprzednią przyjętą.+/ Tematy jego prac to widoki schematyczne zespołów miejskich, charakterystycznych dla Gdańska. W wydanej w 1687 roku książce pt. "Opis miasta Gdańska" - pracy Curicke'go, zamieszczono z stały ilustracje wykonane przez Piotra Willera. W licznych /blisko 600 setki / rysunkach możemy zobaczyć Gdańsk w okresie pełnego baroku. Na 11 kartach możemy zobaczyć wygląd budowli przy należnych do średniowiecznego i nowożytnego systemu obronnego miasta, na 17 zobaczymy tyłówki różnych budowli kościelnych, na 12 sceny wartości plastyczne budynków pełniących funkcje społecznych, a przy nich wiele przeróżnych domów mieszczniańskich. W "Opisie starych budynków kościelnych Miasta Gdańska" - książce wydanej przez twórcę Kaplicy Królewskiej Bartla Ranischa w 1695 r. na 41 tablicach autor umieścił rzuty, widoki oraz rysunki sklepień i ich konstrukcję, 14 kościołów gdańskich, "50 widoków Gdańska" Matthaeusa Deßscha zebranych w 1765 r. w album rysunków wykonanych na podstawie prac Lohrmanna a więc tematycznie wcześniejszych, daje nam obraz miasta w epoce renesansu. Autor najczęściej miejsca poświęca bramom prowadzącym do miasta oraz budynkom użyteczności publicznej a także zespołom architektonicznym tak charakterystycznym dla tego miasta. W zespołach tych kamienica mieszczniańska najczęściej miejsca zajmuje; mniej natomiast miejsca zostawia autor budownictwu kościelnemu - i to na 10 tablicach jedynie August Labegott Ranitz będący pierwszym akwarelistą architektury Gdańska, w 1815 r. maluje 20 obrazów.

+/+/ Dokładne dane wyjaśnienie w tekście pracy.

Tematycznie nie ogranicza się do Śródmieścia: maluje 7 widoków rozbudowującego się Frzeszosa, 1 Oliwy - pozostałe ze Starożytności, a wśród nich aż trzy kolorowo wnętrza gotyckie. Friedrich Eduard Meyerheim - pozostawił po sobie 10 litografii dość wiernie oddających rzeczywistość, a przedstawiają one nowe w ujęciu widoki fragmentów miasta, ulic oraz ostępy z nich - poszczególne budowle monumentalnej architektury. Johann Carl Schultz - pod tytułem: "Gdańsk i jego budownictwo" wydał w trzech częściach 54 tablice artystycznych architektury Gdańska wraz z opisami. Część pierwsza zawiera 24 plany powstałe w okresie 1844-54, druga - 18 z okresu 1855-58, trzecia - 12 z lat 1855-57. Autor pokazuje ogromny wachlarz możliwości sumiennego rysownika: od bardzo ogólnych widoków panoramicznych przechodzi do widoków fragmentarycznych miasta, do jego ulic, zespołów budynków, do drobnych szczegółów architektonicznych. Szczegóły te umieszcza jak uwagi - na marginesie rysunku - podobnie jak rzędy budowli. Studia swe posunął do dokładnych pomiarów i obrysowania rzutów tudzież elewacji monumentalnych budowli Gdańska - ratusza oraz wielu /14/ kościołów; dał dokładnie rysunki postaci Zygmunta Augusta ze szczytu wieży oraz elewacje czterech kamienic gotyckich i ich profili. Wartość prac Schultz'a podnoszą: precyzyjność rysunku, wierność oraz dociekliwość w odczytywaniu formy. Na piętnastu sztukach pokazano jak wyglądały wnętrza: domów mieszczanńskich, /7/ Wielkiego Młyna, Ratusza /2/ czy Dworu Artusa. Julius Grath w dziele z 1858 roku zamieścił 20 planów litograficznych wśród których cenne są rysunki zespołów domów mieszczanńskich i budowli sakralnych.

ROZWOJ ARCHITEKTURY GDAŃSKA I JEJ WZGLĄD W PRACACH
GRAFIKÓW I MALARZY. +/

1/ Druga Królewska, reprezentacyjna oś miasta, miała swój początek w Wysokiej Bramie na wschodzie przetrwałym po przetrzaskaniu murów umocnień nienależytych.

+/ w skrócie ograniczam się do wymienienia obiektów - tematów samej pracy.

Oglądamy to na widokach ogólnych II poł. XVI w. Samą bramę rysują prawie wszyscy graficy, podobnie jak następnie budynki tego ciągu /Kotownia i Wieża Więzienna /, od Dickmanna do Gretha. Dom Bractwa św. Jerzego i Brama Złota to następny zespół na tej drodze. Köller w miejscu Skotej Bramy maluje 3 gotycką Bramę Rkugonliczną; Dickmann, Willer, Seich, Randt, pokazują wygląd partii wejściowej ul. Długiej, jej rozszerzenie w Długi Targ i graniczne budynki: Ratusza i t.zw. Domu Królów Polskich. Rysują je także pozostali graficy łącząc nieraz w całość z partią budynków Dworu Artusa /przylogłych/. Wnętrze Dworu u Randta i Schultza znajdujemy. Interesująco zmieniają swe oblicza kamieniczki ul. Długiej od nr. 45 wwyż oraz partii Długiego Targu 39-45. Z ogromnej ilości gotyckich domów mieszczańskich przez Köllera namalowanych, a z których w okresie pracy Lohrmanna nie wiele już pozostało śladu. Schule zdanej nie widzi. Widocznie, jeśli nie zostały zupełnie zniszczone, dostają nową, współczesną oprawę fasady frontowej. Temat Bramy Zielonej przewija się przez prace wszystkich grafików /Zarysach ostatnich/.

2/ Na temat Wyspy Spichrzów mamy wiele rysunków od Dickmanna począwszy, pochodzących prawie od wszystkich wymienionych autorów. Jako przykład dokumentarności najbardziej schematycznych nieraz rysunków podam fakt, że sztych Dickmanna stał się punktem wyjścia w poszukiwaniach uwiecznionych odnalezionych gotyckich blanków szczytu ściany Wielkiej Stagi.

3. Szlak Motkawy. tak typowy dla Gdańska jest ulubionym tematem wymienionych autorów, na długości od Baszty Kotwiczników do Bramy Świętojańskiej. Lohrmann rysuje cały ciąg w rozwinięciu, inni węższe partie lub perspektywy. Wiele form dorostu zachowały swój tytuł tylko na sztychach, stąd ich dokumentarna wartość wyjątkowa.

4/ Szlak Raduni - to najbardziej plastyczny dla Gdańska zespół architektoniczny, najpiękniejszy i najbardziej malowniczy. Wielki Młyn, Kościół św. Katarzyny i Brygidy po jednej stronie kanału Raduni - Ratuż Staromiejski po drugiej, całość spowita w zieleni, w lustrze wody rozwirowanym odbiciem monumentalnej architektury są tematem przez wszystkich artystów ulubionym. ~~W~~ Stąd tyle prac na te tematy znajdujemy i u Dickmanna, i u następnych aż po Gretha.

5/ Plac, targowiska oraz ich zespoły. Najstarszy i najciekawszy to zespół przy Placu Dominikańskim: kościół św. Mikołaja, Wieża Jacek i połączony z nią ciąg obronny. Są one tematem prac wszystkich autorów prócz Randta i Meyerheima. Targ Drzewny, ze ~~szereg~~ swymi oryginalnymi domami jest wśród prac Dickmanna i Deischa. Targ Wąglowy z Zbrojownią, Basztą Słonią, szeregami dachów z jednej a zespołem Barbakanu z drugiej strony przewija się przez prace Dickmanna, Deischa i innych. Meyerheim i Schultz w grafice, Randt w akwarceli pokazują w otoczeniu placu nowopowstały teatr. Z całości prac możemy uchwycić proces narastania i zabudowy placu. Targ Maślany pojawia się wśród pracy Willera i Deischa. Ostatni rysuje jeszcze targ sienny, popielisko, smolarnię i inne tereny przemysłowe.

6/ Monumentalne budowle i związane z nimi zespoły architektoniczne.

Na czoło wysuwa się zespół kościoła Mariackiego, dla którego oprawę stanowi całe miasto Główna. Dlatego u Dickmanna zjawia się on jako nadbudowa widoku ogólnego. Pozostali interesują się zespołem, samą budowlą i jej wnętrzem /Randt, Schultz, Greth/. Ranisch daje studia architektoniczne sklepień, Schultz - szczytów. W pracach grafików znajdujemy rysunki zespołów kościoła: św. Jana, św. Bartłomieja, Jakuba, św. Elżbiety, św. Józefa a z terenu przedmieść popularne tu są zespoły Bożego Ciała, św. Barbary, św. Trójcy, św. św. Piotra i Pawła.

7/ Ciąg Przedmieść to Siedlisko, ul. Oruńska, Szkoła z kościółkami Jezuitów, Targ Koński, itd. jest bogato ilustrowany zarówno u Willera jak Deischa.